

Brak umocowania albo przekroczenie zakresu umocowania organu osoby prawnej w świetle nowelizacji art. 39 Kodeksu cywilnego

Autor: apl. radc. Marcin Kasprzyk

W dniu 1 marca 2019 r. weszła w życie zmiana w ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny („Kodeks cywilny”, „KC”), wprowadzona **ustawą z dnia 9 listopada 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu wprowadzenia uproszczeń dla przedsiębiorców w prawie podatkowym i gospodarczym** (Dz. U. 2018, poz. 2244) („**Ustawa nowelizująca**”), na mocy której art. 39 Kodeksu cywilnego otrzymał nowe brzmienie. Interwencja ustawodawcy kończy spór co do oceny skutków prawnych zawarcia umowy przez organ osoby prawnej bez umocowania (z przekroczeniem jego

zakresu) oraz możliwości przyjęcia w takich przypadkach konstrukcji „fałszywego organu” stosując w drodze analogii przepisy art. 103 Kodeksu cywilnego. Zgodnie nową regulacją art. 39 Kodeksu cywilnego, zawarcie umowy w imieniu osoby prawnej bez stosownego umocowania albo z przekroczeniem jego zakresu podlega sankcji bezskuteczności zawieszonej. Powyższe oznacza, iż ważność umowy zależy od jej potwierdzenia przez osobę prawną, w której imieniu umowa została zawarta.

Stan prawny przed 1 marca 2019 r.

Zgodnie z dotychczasowym brzmieniem art. 39 § 1 KC kto jako organ osoby prawnej zawarł umowę w jej imieniu nie będąc jej organem albo przekraczając zakres umocowania takiego organu, obowiązany jest do zwrotu tego, co otrzymał od drugiej strony w wykonaniu umowy oraz do naprawienia szkody, którą druga strona poniosła przez to, że zawarła umowę, nie wiedząc o braku umocowania. Regulacja art. 39 § 1 KC nie określała sankcji czynności prawnych (scil. umowy) dokonanych w warunkach w niej wskazanych oraz możliwości ich konwalidacji („uzdrowienia”).

Zagadanie to budziło kontrowersje w nauce prawa cywilnego oraz w orzecznictwie. Prezentowane były dwa niedające się ze sobą pogodzić poglądy. Pierwszy pogląd, reprezentowany w starszym orzecznictwie (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 30 października 1969 r., II CR 430/69; z dnia 12 grudnia 1996 r., I CKN 22/96; z dnia 26 czerwca 1997 r., I CKN 130/97; z dnia 8 maja 2003 r., III RN 66/02; z dnia 14 stycznia 2004 r., I CK 54/03; z dnia 16 grudnia 2004 r., V CK 674/03; z dnia 8 października 2009 r., II CSK 180/09) oraz przez część przedstawicieli doktryny¹ uznaje, że zawarcie umowy przez organ osoby prawnej bez umocowania lub z przekroczeniem zakresu umocowania organu skutkuje sankcją bezwzględnej

¹ J. Frąckowiak (w:) SPP, Tom 1, 2007, Warszawa 2007, s. 1030 – 1035; E. Gniewek Art. 39 (w:) E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, wyd. V, Warszawa 2013, s. 97; A. Kidyba Art. 39 (w:) A. Kidyba (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, wyd. II, Warszawa 2012, LEX; S. Dmowski, Art. 39 (w:) S. Dmowski, S. Rudnicki, Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna, wyd. X, Warszawa 2011, s. 142.

nieważności czynności prawnej oraz nie podlega konwalidacji. Jednocześnie przeciwko stosowaniu w drodze analogii art. 103 § 1 i 2 Kodeksu cywilnego, w stosunku do organów osób prawnych, podnoszono argument, że gdyby zamiarem ustawodawcy była możliwość potwierdzenia czynności dokonanej bez umocowania przez organ osoby prawnej albo rzekomy organ (art. 39 Kodeksu cywilnego w brzmieniu sprzed nowelizacji), ustawodawca uczyniłby to podobnie, jak w przypadku pełnomocnictwa, w szczególności, że instytucje te uregulowane zostały w tym samym akcie prawnym. Stanowisko przeciwne, które zdaje się być poglądem przeważającym na przestrzeni ostatnich kilku lat w orzecznictwie (zob. uchwałę Sądu Najwyższego w składzie 7 sędziów² z dnia 14 września 2007 r., III CZP 31/07; wyroki Sądu Najwyższego z dnia 22 stycznia 2014 r., III CSK 33/13; z dnia 26 kwietnia 2013 r., II CSK 482/12; wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 28 grudnia 2016 r., I ACa 1034/16; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 7 lutego 2018 r., VII AGa 114/18) oraz aprobowane przez pozostałą część doktryny³ uznaje natomiast możliwość przyjęcia konstrukcji tzw. „falszywego organu” osoby prawnej i zastosowanie w takiej sytuacji w drodze analogii przepisu art. 103 Kodeksu cywilnego dotyczącego instytucji tzw. falszywego pełnomocnika („*falsus procurator*”), według której, jeżeli zawierający umowę w imieniu osoby prawnej organ nie ma umocowania albo przekroczy jego zakres (falszywy organ), ważność umowy zależy od jej potwierdzenia przez osobę prawną, w której imieniu umowa została zawarta. W orzecznictwie wyrażono pogląd, że dopuszczalne jest przyjęcie konstrukcji falszywego organu osoby prawnej i zastosowanie przez analogię art. 103 Kodeksu cywilnego zarówno w sytuacji, w której czynności prawnej dokonuje „prawidłowo ukształtowany organ osoby prawnej” a dla wywołania skutków tej czynności brakuje wystąpienia jedynie dalszych jeszcze zdarzeń prawnych, jak i wówczas, gdy pojawia się od początku brak właściwej reprezentacji osoby prawnej (tak: m. in. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 26 kwietnia 2013 r., II CSK 482/12). Ponadto wskazuje się, że sankcja bezskuteczności zawieszanej nie tylko chroni interesy osoby prawnej, której zasady reprezentacji zostały naruszone, ale także lepiej odpowiada potrzebom bezpieczeństwa obrotu.

Stan prawny po 1 marca 2019 r.

Przepis art. 39 Kodeksu cywilnego w brzmieniu nadanym przez Ustawę nowelizującą stanowi wyraz uznania dla stanowiska reprezentowanego przez przedstawicieli judykatury i nauki prawa, którzy dopuszczali stosowanie w drodze analogii art. 103 KC.

Zgodnie z obecnym brzmieniem art. 39 § 1 KC jeżeli zawierający umowę jako organ osoby prawnej nie ma umocowania albo przekroczy jego zakres, ważność umowy zależy od jej potwierdzenia przez osobę prawną, w której imieniu umowa została zawarta. Ustawodawca w § 2 omawianego przepisu przyznał drugiej stronie umowy kompetencję do wyznaczenia osobie prawnej, w której imieniu umowa została zawarta, odpowiedniego terminu do potwierdzenia umowy, przy czym po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu, druga strona umowy staje się wolna.

Konsekwencjami braku potwierdzenia umowy lub bezskutecznego upływu terminu, jest powstanie – po stronie osoby działającej jako „falszywy” organ osoby prawnej – obowiązku zwrotu tego, co otrzymała w wykonaniu umowy oraz naprawienia szkody, którą druga strona poniosła przez to, że zawarła umowę nie wiedząc o braku umocowania albo o przekroczeniu jego zakresu. Powyższe zasady odpowiedzialności

² Uchwała została wydana w związku z zagadnieniem prawnym dotyczącym stosowania art. 103 § 1 i 2 KC w przypadku zawarcia przez zarząd spółdzielni umowy bez wymaganej do jej ważności uchwały pozostałych organów spółdzielni.

³ S. Sołtysiński, Skutki działań piastunów wadliwego składu zarządu lub rady nadzorczej w spółkach kapitałowych oraz spółdzielniach, (w:) L. Ogiegło (red.), W. Popiołek (red.), M. Szpunar (red.), Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana, Kraków 2005, s. 1367; R. L. Kwaśnicki, P. Letolc, Glosa do uchwały składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 14 września 2007 r., III CZP 31/07, MoP 2008 nr 3, s. 154; D. Opalska, Stosowanie przepisów o pełnomocnictwie do organów osób prawnych, PPH 2013 nr 10, s. 22.

znajdują odpowiednie zastosowanie także w przypadku, gdy czynność prawna została dokonana w imieniu osoby prawnej, która nie istnieje (por. art. 39 § 3 i 5 Kodeksu cywilnego).

Ustawodawca objął nową regulacją także jednostronne czynności prawne. Przepis art. 39 § 4 Kodeksu cywilnego stanowi, że jednostronna czynność prawna dokonana przez działającego jako organ osoby prawnej bez umocowania albo z przekroczeniem jego zakresu jest nieważna, chyba że podmiot, wobec którego zostało złożone oświadczenie woli w imieniu osoby prawnej, zgodził się na działanie bez umocowania. W takim przypadku stosuje się odpowiednio przepisy o zawarciu umowy bez umocowania (por. art. 39 § 4 *in fine* Kodeksu cywilnego). Przytoczona norma prawna jest spójna systemowo z normą wyrażoną w przepisie art. 104 Kodeksu cywilnego, który reguluje skutki czynności prawnej dokonanej przez pełnomocnika.

W części uzasadnienia do Ustawy nowelizującej dotyczącej zmienionego art. 39 KC wskazano, iż „*Celem przepisu, w zaproponowanym brzmieniu, jest jednoznaczne umożliwienie potwierdzania umów zawartych przez organ osoby prawnej z przekroczeniem zakresu umocowania („fatszywy” organ). W ocenie projektodawcy, zaproponowane rozwiązanie usunie lukę prawną, którą sądy muszą korygować, stosując art. 103 KC per analogiam oraz przyczyni się do poprawy bezpieczeństwa obrotu prawnego, m.in. poprzez usunięcie wątpliwości interpretacyjnych, co pozwoli uniknąć wielu sporów sądowych oraz poprawi efektywność działania przedsiębiorcy, wpływając na skrócenie procesu decyzyjnego w ramach jednostki*”⁴.

W praktyce sankcją bezskuteczności zawieszanej mogą okazać się dotknięte przede wszystkim przypadki zawarcia umowy w imieniu spółki kapitałowej (i) z naruszeniem zasad łącznej reprezentacji, (ii) przez osoby, którym nie przysługiwał mandat w skutek wygaśnięcia kadencji albo (iii) przez tzw. zarząd kadłubowy⁵.

Zagadnienia intertemporalne oraz pojęcie „sprawy cywilnej”

Przepis art. 35 Ustawy nowelizującej wyraża normę intertemporalną, zgodnie z którą **art. 39 KC w nowym brzmieniu znajduje zastosowanie także do czynności prawnych dokonanych w imieniu osoby prawnej bez umocowania albo z przekroczeniem jego zakresu przed dniem 1 marca 2019 r. (przepis wywołuje skutki retroaktywne)**. Możliwość potwierdzenia czynności prawnych dokonanych w imieniu osoby prawnej w warunkach określonych w hipotezie art. 39 § 1 albo 4 KC jest jednak uzależniona od negatywnej przesłanki, aby takie czynności prawne nie były przedmiotem postępowań sądowych w sprawach cywilnych zakończonych prawomocnym orzeczeniem przed wskazaną powyżej datą.

Przybliżona norma intertemporalna odwołuje się do pojęcia „sprawy cywilnej”, której legalna definicja została wyrażona w art. 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego („**Kodeks postępowania cywilnego**”). Ustawowa definicja „sprawy cywilnej” jest oparta na kryteriach materialnoprawnym oraz formalnoprawnym. Według kryterium materialnoprawnego sprawami cywilnymi są sprawy, w których stosunki prawne stron opierają się na zasadzie równorzędności podmiotów i ekwiwalentności świadczeń⁶. W tym rozumieniu sprawy cywilne to sprawy z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy. Natomiast, według kryterium

⁴ Druk sejmowy nr 2862 z dnia 28 września 2018 r. do projektu ustawy o zmianie niektórych ustaw w celu wprowadzenia uproszczeń dla przedsiębiorców w prawie podatkowym i gospodarczym, s. 43.

⁵ Oznacza zarząd osoby prawnej nienależycie obsadzony w stosunku do wymagań statutu (umowy).

⁶ Por. M. Manowska Art. 1 (w:) M. Manowska (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1-505(38), wyd. III, Warszawa 2015, Legalis.

formalnoprawnego sprawami cywilnymi są te sprawy, które nie ze swej istoty, lecz z woli ustawodawcy zostały poddane właściwości sądów powszechnych i Sądu Najwyższego⁷.

Warto w tym miejscu przypomnieć, że w obecnym stanie prawnym sprawy ze stosunków cywilnych między przedsiębiorcami w zakresie prowadzonej przez nich działalności gospodarczej należą do spraw gospodarczych rozpoznawanych przez odrębne wydziały sądów rejonowych i sądów okręgowych (sądy gospodarcze)⁸ w postępowaniu „zwykłym”. Na marginesie wskazane jest zwrócić uwagę, że w obliczu trwających prac legislacyjnych mających na celu m.in. przywrócenie odrębnego postępowania gospodarczego, można spodziewać się uchwalenia stosownej nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego jeszcze w bieżącym roku kalendarzowym⁹.

Podsumowanie

Ustawa o zmianie niektórych ustaw w celu wprowadzenia uproszczeń dla przedsiębiorców w prawie podatkowym i gospodarczym z dnia 9 listopada 2018 r. (Dz. U. 2018., poz. 2244) wprowadza zmiany mające na celu stworzenie bardziej przyjaznego otoczenia prawnego dla prowadzenia działalności gospodarczej. Przedstawioną w niniejszym opracowaniu zmianę należy ocenić pozytywnie, gdyż **usuwa istniejące w dotychczasowym stanie prawnym wątpliwości w zakresie skutków czynności prawnych organu osoby prawnej dokonanych bez umocowania bądź z naruszeniem jego zakresu oraz powinna korzystnie wpłynąć na kształtowanie bezpieczeństwa obrotu prawnego.**

⁷ Por. M. Uliasz, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Tom I, Warszawa 2007, s. 136.

⁸ Por. art. 1 i 2 ustawy z dnia 24 maja 1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych (t.j. Dz. U. 2016, poz. 723).

⁹ Por. Druk sejmowy nr 3137 z dnia 8 stycznia 2019 r. do projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw.